

WIEŚ Z GRODEM W NAZWIE

Garc to bardzo stara miejscowość. Jej początki wiążą się z wczesno średniowiecznym grodziskiem obronnym, funkcjonującym w okresie od IX do XI wieku. Jest ono położone na północny wschód od obecnej wsi na skarpie nadwiślańskiej. To, jak i wiele innych grodzisk położonych w rejonie Dolnej Wierzycy i w pasie nadwiślańskim, straciło swoje znaczenie obronne i administracyjne w okresie kształtowania się państwa polskiego na tych terenach tj. w XI wieku. Wtedy zaczęto zakładać nowe osady i organizować administrację księstwa a dotychczasowe grody przestały wypełniać dotychczasowe funkcje. Pozostały jednak dobrymi punktami odniesienia przy wyznaczaniu granic, szczególnie w czasach krzyżackich. Po raz pierwszy, grodzisko Garc występuje w dokumencie księstwa pomorskiego opisującym granice ziemi gniewskiej w postaci *šcastri Garzekeö* 1276 (zamek Garc), podobnie w 1282r. w opisie granic terytorium, dla którego biskup Wojciech rezygnuje z dziesięcin w postaci *šGarzekeö* a także w 1283r. w postaci *šGarzkeö* przy określeniu granic dla terytorium, na którym biskup Wiślica w zezwoleniu krzyżakom budować kościół. Również w 1359r. *šGarcö* występuje w opisie granic Rudna.

Na terenie lub w otoczeniu obecnej wsi istniała prawdopodobnie osada jeszcze w czasach księstwa pomorskiego tj. przed 1282 rokiem, kiedy należała do Cystersów z Oliwy. Po przejściu tej ziemi przez Krzyżaków powstała obecna wieś Garc. W 1336 roku komtur gniewski Henryk von Plauen podaje do wiadomości, że Meinhard von Querfurt, jako mistrz krajowy pruski w latach 1288-1299, nadał Herderowi wieś Garc z 34 łanami na prawie chełmińskim, ustanawiając go sołtysem. Miejscowość początkowo należała do komturstwa gniewskiego a od ok. 1393r. została przyporządkowana przez wielkiego mistrza Ulricha von Jungingena do prokuratorstwa międzyńskiego należącego do Malborka.

Nazwa Garc na przestrzeni dziejów występuje w źródłach pisanych w niżej wymienionych postaciach:

castri Garzeke 1276, castri Gardz 1282, Garzek 1284, Gartz 1236, Garcz 1349, 1509, Garz 1534, Garcz 1537, Garcz 1682, Gartz 1772, Gross Gartz 1790, Wielki Garc 1881, Gross Gartz 1908, Wielki Garc 1925, Garc Wielki 1936, Gross Gartz 1939, Grossgartz 1942, Wielki Garc 1979.

Nazwa od początku wiąże się z pierwotnym grodem wczesno średniowiecznym, jeszcze obecnie dobrze zachowanym w terenie. Została silnie utrwalona w źródłach pisanych, ponieważ miejsce grodu określone w dokumentach, jako *šgarcö šgartzö* służyło do opisu

granic szczególnie w czasach krzyżackich, kiedy to prowadzono wiele czynności regulacyjnych i własnościowych związanych z nadaniami wsi. Kiedy w końcu XIII wieku założono wieś Garc na prawie chełmińskim nadano jej utrwalone nazwy pochodzące od grodziska w postaci *šgartzö*. W okresie zmian pryncypalnej, do 1466r. Zakon krzyżacki, w latach: 1772 ó 1920 Królestwo Prus, 1920 ó 1939 II Rzeczpospolita, 1939 ó 1945 okupacja niemiecka i od 1945 ponownie Polska, nazwa ulegała niewielkim zmianom i wahaniom.

Na podstawie zapisów ródowych można przyjąć, że jest to nazwa kulturowa z końcówką *-skø* od nazwy polskiej *-gardø* na ziemi pomorskiej przyjmowanej w formie *-gródø*, o czym świadczy pierwszy zapis *-Garzekeø* w znaczeniu miejsce ogrodzone.

Gród jest formą powszechnie występującą na świecie (czeskie *hrad* zamek; przegrodzone miejsce w rzece *rosyjskie gorod* -miastoø).

Gród pierwotnie oznacza warownię, tj. miejsce ogrodzone wałami, przykopami, palisadami. Pisarz arabski Al-Bekri mówi ogólnie o Słowianach z wieku dziesiątego, że chcąc budować sobie gród warowny, skieruj się ku komuś, otoczonym wodami i trzcina, tam oznaczaj miejsce okrągłe albo czworokątne, wedle kształtu i rozmiarów, jakie chcesz nadać grodowi. Naokoło wykopuj rów, a ziemię z niego syp na wał utwierdzając wał deskami i kołami, póki ciana nie dojdzie do zamierzonej wysokości. W grodach takich siedzieli rycerze zawsze gotowi do obrony ziemi przeciw napadom nieprzyjacieli i rozbójników, nazywani: pogrodcy, grodźcy, albo *šludzie grodzkieø*, podaje Zygmunt Gloger w Encyklopedii staropolskiej.

Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego (I) z 1881r. podaje taką informację dotyczącą nazwy Garc; *š Garc jest osadą prastarą; imię Garc, czyli Garzec znaczy tyle samo co gród. Gród ten od dawna istniał w Garcu. Dziś jeszcze pokazują tzw. okopy, czyli ściegi pierwotneø*.

Określenie grodu w postaci *-gródø* *-garcø* pojawia się w Polsce w wielu nazwach miejscowych np. Staro(gard), Star(gard), Staro(gród), (Grod)ziec, Garcz, (Garcz)yn, (Garcz)agóra, (Garcz)yno, O(grod)zieniec.

Wraz z rozwojem osadnictwa w okresie zaboru pruskiego po 1772r., na podstawie od Garca powstała osada, której nadano nazwę Mały Garc. W ten sposób ukształtowały się dwie osady z nazwą Garc i dodanym pierwszym członem wyróżniającym *-Wielkiø* i *-Małyø*. Jest to charakterystyczne dla innych osad np. Walichnowy później nazwane Wielkie Walichnowy a nowa mniejsza osada Mały Walichnowy.

W okresie zaboru pruskiego oficjalna nazwa była w formie niemieckiej Gross Gartz a jednocześnie w polskich wydawnictwach np. w Słowniku Geograficznym Królestwa Polskiego z końca XIX wieku podawano nazwę w postaci polskiej Wielki Garc aby podkreślić polską przynależność tej ziemi.

Bogdan Badziąg